

Lejla Hamzić

PATRIOTSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE U NPP-U I UDŽBENICIMA RAZREDNE NASTAVE DEVETOGODIŠNJE OSNOVNE ŠKOLE

Sažetak

U nastavi prvog modula devetogodišnje osnovne škole patriotski odgoj i obrazovanje nije dobilo mjesto adekvatno svom značaju. Nastavni plan i program je osiromašen sadržajima patriotskog karaktera što pogoduje zanemarivanju patriotizma u nastavi, vannastavnim i vanškolskim aktivnostima. Budući da je došlo vrijeme evaluacije dosadašnje efikasnosti rada u devetogodišnjoj osnovnoj školi, potrebno je ukazati na propuste u sadašnjoj strategiji školstva s ciljem da se unaprijedi dalji rad na reformi. Patriotski odgoj i obrazovanje je samo jedna zanemarena karika u lancu drugih vidova odgoja i obrazovanja, od kojih su još neke isto tako zapostavljene. Poslije sumiranja zaključaka javila su se još mnoga druga pitanja, na koja svi mi koji se bavimo odgojem i obrazovanjem, a naročito oni koji ga kreiraju na entitetskom i državnom nivou, trebamo ponuditi odgovore. Šta je patriotizam za dijete u Ljubuškom, šta je za dijete u Zvorniku, a šta za dijete u Travniku? Odgovore možemo naslutiti i zato se trebamo veoma zabrinuti.

* * *

Temu za ovaj rad odabrala sam podstaknuta trenutnim stanjem i odnosom prema moralnom odgoju u nastavnoj praksi. Željela sam doprinijeti ponovnoj afirmaciji patriotskog odgoja i obrazovanja u školstvu. Nastojala sam da dokažem da je prisutna velika dezorijentiranost u školskoj strategiji kada je u pitanju patriotski odgoj danas. Pravljenjem komparacije između patriotskog odgoja i obrazovanja u školstvu prije i danas lahko je uočiti da se ranije velika pažnja posvećivala upravo razvoju patriotske svijesti učenika.

Unutar prvog modula devetogodišnjeg osnovnog školstva došlo je do prenamaglašavanja nekih drugih odgojno-obrazovnih komponenti, a patriotizam je potisnut kao važan faktor u razvoju ličnosti učenika. Moderni tokovi u školstvu, unutar kojih ima i pozitivnog i negativnog, doveli su do marginalizacije moralnog

odgoja, a u sklopu njega najviše je zapostavljen patriotski odgoj. Do takvih sam podataka došla u svojoj učiteljskoj praksi, sarađujući sa kolegama iz struke, te proučavajući literaturu koja se bavi objašnjavanjem fenomena patriotizma (rodoljublja) i značajem takvih programskih sadržaja za odgoj i obrazovanje učenika.

Same nastavne sadržaje patriotskog karaktera ne možemo posmatrati izdvojeno iz šireg društvenog konteksta. Dječiji kreativni razvoj, a time i ulogu odgajatelja/učitelja, treba dovesti u kontekst šireg okruženja u kojem se nalazi odgojna organizacija. Potrebno je sagledati kulturu, tradiciju, standard i uopće društveni razvoj da bi se moglo učinkovito i kreativno djelovati u odgojnoj skupini. Ličnost odgajanika je određena društvenim i pedagoškim utjecajima, a trebala bi biti ravnomjerno izložena odgojnim utjecajima svih sfera i područja.

Nastavni sadržaji trebaju biti odraz života i društva u kome odgajanik živi. Moraju biti iskustveno povezani i emocionalno doživljajni u onom kontekstu koji odgajanik razumije. Da bi odgojna ustanova razvijala one sposobnosti svojih odgajanika koje su društvu potrebne, treba da su sadržaji usklađeni s aktuelnim društvenim potrebama, da odražavaju životne prilike društva. Dakle, potrebni su neprestani naponi za usklađivanjem cjelokupne sfere odgoja (organizacije odgojnih ustanova, izbora odgojnih sadržaja i primjena odgojnih metoda sa društvenim karakteristikama i stepenom razvoja).

Kolika je opasnost zapostavljanja odgoja u duhu patriotizma, najbolje ilustrira poznata izreka *Ko ne pripada svojoj državi, ne pripada ni čovječanstvu*. Patriotski odgoj treba obuhvatiti napore da odgajanik voli svoju domovinu, upozna njene resurse i razvije emocionalan odnos prema njenoj simbolici.

Patriotizam obuhvata, prije svega, ljubav prema domovini i svemu što ona personificira. Veoma je važno odgajanike podučiti da razlikuju patriotizam od šovinizma. To podrazumijeva da odgajanik ne ignorira sve narode da bi isticao svoj.

U savremenoj civilizaciji teško je sačuvati integritet jednog naroda i njegove kulturne vrijednosti. U našem društvu se dešavaju velike promjene na ekonomskom, političkom i etičkom polju. Svakodnevno smo svjedoci nestajanja dosadašnjih vrijednosti i uspostavljanja novih. Zato je potrebno štititi univerzalne vrijednosti, a pogotovo konzistentne vrijednosti, poput ustava, države i njene suverenosti, patriotizma i tradicije. Takve vrijednosti se ugrađuju u ličnost odgajanika svakodnevno. Tu je značajna

uloga i samih roditelja učenika koji trebaju u partnerstvu sa školom patriotski osvještavati ličnost svog djeteta. Danas većina roditelja zanemaruje svoj patriotski odgojni utjecaj na dijete. Zato ih treba više uključivati u nastavu, vannastavne i vanškolske aktivnosti, zajednički s njima planirati i osmišljavati vizije i ciljeve odgojnog i obrazovnog rada i patriotskog utjecaja na djecu.

Ranije je njegovanje patriotske svijesti u nastavi bio zadatak prvorazrednog smisla, jer patriotizam je univerzalna, iznadpolitička i nadideološka vrijednost. Patriotizam nije samo meditacija o domovini i privrženost, on je spoznaja i ljubav, znanje i ponašanje, te spremnost da se jača ukupna moć nacije.

U školi se kroz nastavu svih nastavnih predmeta i izvannastavne aktivnosti ostvaruje ugrađivanje patriotskih vrijednosti u ličnosti učenika. Činjenica je da učenici danas nisu dovoljno patriotski osviješteni. Potvrda tome su zapanjujući podaci da djeca navijaju za reprezentacije drugih država, ne iskazuju poštovanje himni države i njenim ostalim simbolima, znaju više podataka o susjednoj državi nego o svojoj i sl. Većina učenika je, prema podacima novijih istraživanja, samo povremeno zainteresirana za patriotski odgoj i obrazovanje. Dakle, učitelji imaju presudnu ulogu u prezentiranju patriotskih sadržaja, motivaciji učenika za njihovo usvajanje i afirmaciji tog odgoja u svim vidovima nastave i vanškolskih aktivnosti. Neki učitelji posvećuju dovoljno pažnje patriotskom odgoju i obrazovanju u nastavi, vannastavnim i vanškolskim aktivnostima, a neki učitelji ne. Zato treba veoma precizno odrediti mjesto patriotskog odgoja i obrazovanja u samoj reformi i budućoj strategiji obrazovanja.

Među nastavnim predmetima i sadržajima postoje velike razlike u prikladnosti za razvijanje patriotizma. Ipak, širina i organizaciona struktura većine oblasti u predmetima omogućava unošenje kvalitetnih patriotskih sadržaja, ali oni nisu u njima zastupljeni u dovoljnoj mjeri. Potrebno je detaljnije analizirati strukturu sadašnjih nastavnih programa po predmetima, te u njih uvrstiti kvalitativno i kvantitativno više nastavnih sadržaja patriotskog karaktera. U sadašnjoj nastavnoj praksi veliki problem predstavlja ukidanje časova odjeljenjske zajednice u prva tri razreda, a upravo se na tim časovima davao značaj izgrađivanju patriotske svijesti učenika.

Razvijanju patriotskih odgojnih komponenti najviše doprinosi nastava humanističkih predmeta poput nastave historije i književnosti. Ona pruža sliku o odnosima među ljudima i

čovjekovom mjestu u društvu. U takvoj nastavi, pored ostalih znanja, umijeća, navika i sposobnosti, razvijaju se i socijalne, moralne, kulturne i etičke sposobnosti. Predmeti koji u svojoj programskoj strukturi imaju najviše sadržaja patriotskog karaktera su Moja okolina, maternji jezik i Muzička kultura (u prvome modulu devetogodišnje osnovne škole).

Dakle, važnu ulogu u djelovanju na patriotsku svijest odgajnika imaju i programski sadržaji u oblasti maternjeg jezika i književnosti. Cilj ove nastave je da, između ostalog, učenici upoznaju kulturu naroda i ulogu jezika i književnosti u povezivanju naroda. Ipak, u oblasti ovog predmeta postoji i realna opasnost od krivog oblikovanja svijesti učenika. Pogotovo su mitovi pogodni za pripisivanje mistike sopstvenom etnosu. Tada dolazi do pogrešnog zaključka da ništa nije sveto, odnosno da je sve dopušteno. Takav opći osjećaj ugroženosti ugrađuje se u svijest učenika putem nekih lektira i filmova (antagonistička akulturacija).

Širok je spektar upotrebe nastavnih sadržaja patriotskog karaktera i u oblasti umjetnosti. Umjetnička djela trebaju tretirati sadržaje značajne za čovjeka, inspirirane općeljudskim stremljenjima, koji obuhvataju vječne teme poput patriotizma i ljubavi, jer su upravo oni neiscrpan izvor humanog sadržaja.

Primjer za doprinos umjetničkih i kulturnih sadržaja nastavi u svrhu patriotskog odgoja i obrazovanja je jedan američki model. Muzej u Klivlendu je napravio specijalni program za razne nivoe školskog sistema i otvorio posebna odjeljenja sa stručnim pedagoškim kadrom. Oni koordiniraju rad sa nastavom raznih škola, odabiraju i uređuju umjetnički materijal, organiziraju predavanja i seminare za nastavnike, izložbe za škole i pozajmljuju školama slike, slajdove, filmove i druge muzejske materijale potrebne za nastavu.

Još jedan dobar primjer aktualiziranja patriotizma u nastavi je izrada atlasa kulture kao kvalitetnog nastavnog pomagala. Atlas kulture na jednostavan način, pomoću karti i mapa daje opću sliku regije, ali s isticanjem podataka o značajnim historijsko-kulturnim događajima i znamenitim pojedincima. Posebne karte označavaju spomenike kulture iz prošlosti, kao i one savremene. U tom atlasu su i karte prirodnih ljepota regije i turističkih atrakcija.

Očigledan primjer značaja patriotizma u umjetnosti je njegova zastupljenost u predmetu Muzička kultura. Muzičko obrazovanje učenika treba započeti upoznavanjem vlastite muzičke baštine, te emotivnim vezivanjem za njen zvučni mozaik. To je

bitno u razvoju ličnog, historijskog i kulturnog identiteta, a i za formiranje odnosa prema vrijednostima svoje i muzike drugih naroda.

Važne su i aktivnosti učenika i učitelja koje imaju patriotski karakter zbog osobitih kvaliteta jer se njima stabiliziraju emocionalni, voljni, intelektualni i ostali kontinuiteti patriotskog djelovanja. Takve aktivnosti se povezuju, planiraju i prigodno ispoljavaju da bi nastava imala idejnu usmjerenost.

Okvirni NPP služi za davanje društvenopoželjnog pravca nastavnom procesu i odgoju učenika. On mora voditi računa o prilagođavanju učenja potrebama društva i težiti prvo humanim pa tek onda stručnim ciljevima. Nastavni programi trebaju biti zasnovani i utemeljeni na nauci, ali i eksperimentalno provjereni. To podrazumijeva da se iz njih izbace suviše ideologizirani sadržaji, a ugrade sadržaji prožeti patriotskim, etičkim i naučnim vrijednostima. Pojedini elementi kulture nisu precizirani u NPP-u i udžbenicima već je proizvoljna odluka učitelja kako će ih i u kojem obimu obrađivati. U sadašnjem okvirnom NPP-u za devetogodišnju osnovnu školu veća pažnja je posvećena zajedničkim predmetnim jezgrima, a kriteriji u izboru sadržaja bili su takvi da štite nacionalne interese naroda u BiH, stavljajući u sporedni plan interese same države. Potrebno je izbjeći dosadašnje šablone nacionalnih opravdanosti nastavnih sadržaja, a isticati multietničke i multikulturne vrijednosti društva u kome živimo. Dakle, struktura sadašnjeg NPP-a nije u potpunosti prilagođena ostvarivanju patriotskog odgoja i obrazovanja u nastavi. Trebalo bi izvršiti njegovu reviziju s ciljem unapređenja tih komponenti.

Karakter nastave određuju, pored drugih faktora, i nastavni sadržaji podijeljeni u nastavne predmete ili tematske oblasti. Uzimaju se iz baštine čovječanstva, a izvori znanja su civilizacijske tekovine i perspektive. Dio su opće i nacionalne kulture, prirode i društva, pa su adekvatno odabrani, oblikovani i pripremljeni za nastavu. Trebaju biti sinteza odabranih vrijednosti u funkciji razvoja ličnosti učenika i kao takvi posredovati između učenika i učitelja. Sadržaji nastave se selekcioniraju, a kao vrijednosni okvir se koriste filozofsko-ideološki, pedagoško-psihološki i didaktičko-metodički kriteriji.

Analizirajući nastavne sadržaje u NPP-u za prvi modul devetogodišnje osnovne škole, došla sam do podatka da se ti sadržaji sažimaju i podrazumijevaju unutar ostalih nastavnih sadržaja i oblasti, odnosno veoma je malo eksplicitnih nastavnih

sadržaja patriotskog karaktera. Šta novo treba unijeti u nastavne sadržaje, zavisi od konkretizacije zadatka, u ovom slučaju, o potrebi uvođenja više kvalitetnih sadržaja patriotskog karaktera u NPP, udžbenike i priručnike za nastavu. Odabrani sadržaji moraju biti zanimljivi, svrsishodni, prilagođeni uzrastu odgajnika, protkani životnim iskustvom i jezgrovito jasni. Poznato je da se u praksu uvode neprovjereni nastavni programi i udžbenici pa zamjenjuju novim prije negoli se prethodni provjere. Potrebno je provjeriti udžbenike, planirane izmjene u nastavnom programu, te nova učila u iskustvu, u samoj praksi, i uvažiti povratne informacije.

Udžbenici i priručnici su značajni u radu učitelja i učenika na razvijanju i njegovanju patriotizma, a upravo u njima ima dosta uočljivih grešaka. Oni su najvažnije sredstvo nastavnog rada i ne trebaju biti otežavajući pratilac nastave. Trenutni su pokazatelji da udžbenici, koji se koriste u nastavi, neadekvatno i nedovoljno zastupaju nastavne sadržaje patriotskog karaktera. Takvih sadržaja ima u udžbenicima, ali ne u onoj mjeri koja je potrebna. Na vidjelo izlazi i problem da veliki broj udžbenika ne prati sadržajima programe predmeta. Neki su sadržaji izostavljeni, netačno prezentirani, neprilagođeni uzrastu učenika i njegovom načinu shvatanja. Treba se veća pažnja posvetiti kvalitativnoj reviziji postojećih udžbenika, razmotriti problem kompetentosti autora i standardizacije izdavaštva uopće. Treba analizirati problem pripreme i distribucije udžbenika. Kvalitetne udžbenike i priručnike, koji ispunjavaju potrebne zahtjeve, trebale bi izraditi naučne ustanove, jer bi se tako obezbijedilo jedinstvo i kvalitet programskih sadržaja na nivou cijele države.

Zaključak

Patriotskom odgoju i obrazovanju treba vratiti mjesto koje mu pripada tako da se precizira njegova važnost i zastupljenost u strategiji odgoja i obrazovanja na državnom nivou. Takve promjene moraju pratiti nastavni sadržaji i svi ostali faktori značajni u nastavi i vanškolskim aktivnostima.

Literatura

Bandur V. *Učenik u nastavnom procesu*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1985.

- Cerić H. i Alić A. *Temeljna polazišta inkluzivnog obrazovanja*, Hijatus, Zenica, 2005.
- Djui Dž. *Vaspitanje i demokratija (uvod u filosofiju vaspitanja)*, Obod, Cetinje, 1966.
- Ferović S. *Uticaj medija u formiranju muzičke kulture*, časopis *Obrazovanje odraslih*, broj 2, Sarajevo, 2002.
- Filipović N. *Didaktika*, 2.izdanje, Svjetlost, Sarajevo, 1981.
- Filipović N., Dizdarević I. i Arslanagić R. *Društveno vaspitanje mladih*, NIP Zadrugar, Sarajevo, 1966.
- Furlan I. *Čovjekov psihički razvoj (uvod u razvojnu psihologiju)*, Školska knjiga, Zagreb, 1991.
- Hadžagić M. *Preobražaji kulture*, Vuk Karadžić – Kultura, Beograd, 1979.
- Holbah, *Systeme social*, t.I, Paris, 1822.
- Ignjatović R. *Vaspitno-obrazovni rad u osnovnoj školi*, NIP Oslobođenje, Sarajevo, 1973.
- Jabučar A. i Đokić A. *Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju*, Službeni list SR BiH, Sarajevo, 1980.
- König E. Zedler P. *Teorije znanosti o odgoju*, Educa, Zagreb, 2001.
- Mitrović D. *Savremeni problemi estetskog vaspitanja*, Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, Beograd, 1969.
- Nastavnik u uslovima savremenih promjena (simpozijum)*, Pedagoška akademija, Banja Luka, juni 1991.
- Odgoj i nastava u našoj srednjoj školi*, (radovi Pedagoškog instituta Filozofskog fakulteta sveučilišta u Zagrebu), Prosvjeta, Zagreb, 1950.
- Odgojno-obrazovni sistem u novim prilikama*, (materijali 1.kongresa pedagoga BiH, Neum, 14–17.03.1990.), Naša škola, Sarajevo, 1990.
- Plan i program vaspitno-obrazovnog rada za osnovnu školu*, Svjetlost, Sarajevo, 1988.
- Slatina M. *Od individue do ličnosti – uvođenje u teoriju konfluentnog obrazovanja*, Dom štampe, Zenica, 2005.
- Stevanović M. Čatić R. *Pedagogija*, Pedagoški fakultet, Zenica, 2003.
- Stevanović M. Čatić R. *Savremena didaktika*, Pedagoška akademija, Zenica, 2002.
- Šmit V. *Kako da razvijamo pedagošku nauku kod nas*, Savremena škola, Beograd, 1958.

-
- Teodosić R. *Osnove naučnog pedagoškog nasleđa, dekadencija buržoaske i revizionizam sovjetske pedagogike*, Znanje, Beograd, 1952.
- Terhart E. *Metode poučavanja i učenja*, Educa, Zagreb, 2001.
- Vejo E. *Priroda porodičnog odgojnog uzora kod Bošnjaka*, Islamska pedagoška akademija, Zenica, 2002.
- Vujčić V. *Proturječnosti u moralnom odgoju*, Školska knjiga, Zagreb, 1981.
- Vukasović A. *Etika, moral, osobnost (moralni odgoj u teoriji i praksi odgajanja)*, Školska knjiga, Zagreb, 1993.
- Zilberfarb I. *Pestolaci i revolucija*, Moskva, 1946.

Summary

In first module of educational system that lasts nine years, patriotic education did not get the place it deserves. Syllabus and curriculum weaken in educational content that deals with patriotic matters. That phenomenon discriminates in favour of ignoring patriotism in entire educational system and extracurricular activities. Since it is time to evaluate the efficiency of work done in elementary school that lasts nine years, it is necessary to draw attention to mistakes and failures made in the former educational strategy. The purpose is to make improvements in further educational functioning and reform. Patriotic education is only one neglected link in chain of other aspects of education.

Summation of all conclusions opened other questions and all of us, who are employed with education, especially us who create it on entity and state level, should provide answers.

What does patriotism mean for a child in Ljubuški, in Zvornik, and the other in Travnik? We may predict the answers and accordingly should be concerned about them.